

J. FILIPEC — B. FILIPCOVÁ, Socialistický spôsob života — skutočnosť i program

Práca J. Filipca a B. Filipcovej *Socialistický spôsob života — skutočnosť a program* sa zameriava na problematiku vzťahu medzi ideami zakladateľov vedeckého komunizmu a procesom ich realizácie v podmienkach rozvinutej socialistickej spoločnosti.

Teoretická reflexia tohto vzťahu má najmä dva závažné momenty. Prvý nachádza svoje vnútorné zdôvodnenie v samotnej existencii socialistickej spoločnosti a v existencii svetovej socialistickej sústavy. Program klasikov marxizmu-leninizmu z tohto aspektu je už čiastočne skutočnosťou a čiastočne zostáva dosiaľ nerealizovaným podnetom pre spoločenský pohyb a pokrok v rámci komunistickej spoločensko-ekonomickej formácie od jej nižšieho stupňa (socializmu) k vyššiemu (komunizmu).

Druhým momentom, ktorý nemožno obísť, je to, že tento proces prebieha v triedne rozdelenom svete v podmienkach zostreného ideologického boja. Buržoázna propaganda, ktorá tradične ťažila z počiatočných ťažkostí socializmu, musela upustiť od dôkazov, že otázka výroby v podmienkach socializmu nie je riešiteľná. Pretože stratila pôdu pre svoju argumentáciu, bola nútená presunúť ťažisko svojich antikomunistických útokov do iných oblastí. Centrum ideologického boja sa snaží v súčasnosti posunúť k otázkam hodnôt ľudského života.

Pod vplyvom všeobecnej krízy kapitalizmu prejavuje sa u buržoáznych ideológov snaha pomocou všetkých dostupných prostriedkov reštaurovať a konzervovať tradičné ideály buržoáznej spoločnosti a zároveň interpretovať nepopierateľnú krízu kapitalizmu ako krízu celého ľudstva. Výsledkom týchto snáh sú vykonštruované

dôkazy o tom, že socialistickej spoločnosti nemôže riešiť túto problematiku inak ako kapitalistická, že nedokáže sformovať nového človeka a nájsť pre neho adekvátnu ideovo-hodnotovú orientáciu. Napríklad teória konvergenencie prichádza s tézou, že socialistickej spoločnosti nesmeruje ku komunizmu, ale ku „konzumizmu“, že sa teda dostáva do tých istých ťažkostí ako kapitalistický systém. Sofisticke predpoklady ekvivalentnosti rozporov jedného i druhého systému majú buržoáznej propagande umožniť antikomunistické výpady na báze tradičných buržoáznych hodnôt a ideálov.

Táto tendencia buržoáznej ideológie sa citeľne prejavuje najmä v súčasnom období v otázkach vedecko-technického pokroku, v otázkach práv a slobôd obyvateľstva a v otázkach jeho životnej úrovne.

Ako konštatujú autori, vychádzajúc z marxisticko-leninského učenia, hlavným determinantom nového spôsobu života v socialistickej spoločnosti je nový spôsob výroby, ktorý charakterizuje komunistickej spoločensko-ekonomickej formácii. Nový spôsob výroby je v historickom kontexte jedinečný (nespočíva už na triedne antagonických vzťahoch), má však internacionálny a internacionalistický charakter. Internacionálny preto, lebo je podmienený spoločenským vlastníctvom výrobných prostriedkov rovnakým vo všetkých socialistických krajinách. Internacionalistický, lebo vyžaduje a umožňuje zblížovanie ekonomickeho, politického a kultúrneho života jednotlivých socialistickej krajín.

Vyššia kvalitatívna úroveň nového výrobného spôsobu umožňuje organické spojenie vymožeností socializmu a

vedecko-technického pokroku. Nevytvára tým však žiadne podmienky pre „splývanie“ socializmu a kapitalizmu, ako to hlása teória konvergencie, ale naopak, vytvára tým obrovský rozdiel medzi kapitalizmom a socializmom. „Rast životnej úrovne v podmienkach socializmu preto nie je nejakou prekážkou, ale práve naopak podmienkou ďalšieho rozvoja a prehľbovania socialistického spôsobu života. Je to však podmienka celkom nevyhnutná, ale nie dostatočná.“ (s. 18)

Autori na viacerých miestach práce zdôrazňujú, že rast životnej úrovne musí byť sprevádzaný cielavedomým pôsobením na utváranie, zušľachtovanie a kultiváciu potrieb, aby sa „vyššia materiálna životná úroveň prejavila do podoby vyššej kvalitatívnej úrovne života“.

V druhej kapitole autori venujú pozornosť reálnemu uskutočňovaniu ideí v živote spoločnosti. Zaoberajú sa kvalitatívnym rozdielom inštitúcií v socialistickej a kapitalistickej spoločnosti a odlišnou povahou ich pôsobenia. Inštitúcie v socialistickej spoločnosti majú inštrumentálnu povahu a sprostredkujúcu úlohu. Ako nadstavbové nástroje spoločenského konania zabezpečujú prenikanie ideí do života spoločnosti a ich transformáciu na materiálne spoločenské sily. Predpokladom odstránenia nežiadúcich následkov inštitúcií (napríklad byrokratismu) je predovšetkým dôsledné poznanie ich pôsobenia. Je to práve socialistickej spoločnosti, v ktorej sa vzťahy medzi ľuďmi stávajú prehľadnejšími, a preto táto spoločnosť má väčšie predpoklady rozpoznať určité negatívne javy, ich príčiny a dôsledky a nájsť a realizovať úspešné metódy ich riešenia. „Skutočné ovládnutie prírody ako i prostriedkov, ktoré majú túto prírodu ovládnuť, predpokladá skutočné ovládnutie spoločnosti, ako i všetkých sprostredkujúcich článkov spoločenskej činnosti ľudí. V tom je

tiež kľúč k riešeniu všetkých súčasných „globálnych“ problémov ľudstva od ekologických po demografické a ďalšie.“ (s. 45)

V tretej kapitole autori zdôrazňujú, že hranice medzi spoločenskými systémami sú zároveň hranicami, ktoré prestupujú celým životom ľudí. V súvislosti s dosiahnutou úrovňou socialistickej výstavby nemožno hovoriť len o zmenách niektorých prvkov života, ale treba brať do úvahy, že socialistický spôsob života sa formuje ako celok. Za najdôležitejšiu otázku v tomto zmysle považujú úlohu spoločnosti a individua v utváraní kvalitatívne nového spôsobu života.

Pri skúmaní spôsobu života je dôležité adekvátne stanovenie predmetu skúmania. O jeho zmysluplné a exaktnej formulácii sa dosiaľ vedú rozsiahle diskusie vo všetkých socialistickej krajínach i na medzinárodnej úrovni. Autori zohľadňujú túto skutočnosť a na základe svojich predchádzajúcich prác charakterizujú spôsob života „ako konkrétne historický typ reprodukcie života. Jeho kvalita ako špecifického spoločenského javu je určená vzťahom medzi formami zapojenia do spoločenského reprodukčného procesu a úrovňou reprodukcie individuálneho života, medzi spoločenským uspokojovaním a utváraním individuálnych potrieb a individuálnym osvojovaním potrieb spoločenských, medzi spoločensky určenými formami života a ich individuálne spracovanými obsahmi.“ (s. 78)

Autorov možno v tomto kontexte vysoko hodnotiť za trpezlivosť a dôsledne vedecký prístup, ktorý nie je poznačený simplifikujúcimi tendenciami. Upozorňujú na to, že nie všetky stránky skúmaných skutočností sú pri súčasnom stave vedeckého poznania a relatívnom nedostatku niektorých informácií zmapovateľné. Zdôrazňujú, že môžeme vykázať pomerne presne zmeny v objektívnych podmienkach

života, ale každá výpoveď, ktorá dnes usiluje o zhodnotenie vývoja v sociálnej, sociálno-kultúrnej a sociálno-osobnostnej sfére, má charakter púheho približovania sa skutočnosti.

Štvrtá kapitola je venovaná premenám života počas socialistickej výstavby v Československej socialistickej republike. Rozvoj človeka a socialistického spôsobu života je hlavným spoločenským cieľom socialistickej spoločnosti. Hlavným nástrojom jeho uskutočňovania je ekonomický rozvoj. Subjektom uskutočňovaných revolučných premien je robotnícka trieda vedená komunistickou stranou. Zmeny v životnom spôsobe postupne prestávajú byť dôsledkom zmien v iných sférach života spoločnosti a stávajú sa samy významným hybným faktorom ďalšieho vývinu.

Podľa autorov najhlbšie zmeny sú sprostredkované premenami sociálno-triednej štruktúry spoločnosti. Odstránením súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov zakladajú všetky triedy a sociálne skupiny našej spoločnosti svoj život na výsledkoch svojej práce. Homogenizácia podmienok života je preto sprevádzaná zblížovaním robotníckej a roľníckej triedy. Dôležité v tejto súvislosti je tiež prekonávanie rozdielov medzi Českou a Slovenskou socialistickou republikou.

Pri porovnaní pomerne veľkého množstva faktografických údajov o úrovni uspokojovania potrieb v Československu, v ostatných socialistických a vo vyspelých kapitalistických štátoch je pokrok, ktorý sa u nás dosiahol, badateľný v celom rade oblastí (vzdelávanie, zdravotnícka starostlivosť a pod.). Sociálne istoty socialistickej spoločnosti pôsobia ako trvalý faktor, ktorý ovplyvňuje oblasť potrieb a vyvoláva premeny v tejto oblasti.

Na základe týchto údajov možno

konštatovať, že sa vcelku darí na požadovanej úrovni uspokojovať primárne potreby obyvateľstva, ktoré sú viazané na materiálne hodnoty, ale veľké rezervy poskytuje rozvoj a usmerňovanie sekundárnych potrieb. „Sebeväčšie úspechy v transformácii individuálnych potrieb, ak nebudú prepojené s osvojovaním nosných spoločenských potrieb, neprinesú žiaduce výsledky, teda rozvoj človeka. (s. 155)

Posledná, piata kapitola práce logicky nadväzuje na predchádzajúce. Autori sa v nej zamýšľajú nad celým radom otázok, ktoré vyplývajú z problematiky spôsobu života v súčasnom triedne rozdelenom svete. Analyzujú nereálne cesty ich riešenia, ktoré ponúka buržoázna ideológia a upozorňujú na nebezpečné dôsledky, ku ktorým by mohli v budúcnosti viesť.

Podčiarkujú najmä úlohu medziľudských vzťahov a formovania subjektu v ďalšom vývine našej spoločnosti. „V tejto súvislosti to znamená, že vedomé utváranie dejín v marxistickoleninskom poňatí si nemožno predstavovať ako púhe utváranie akéhosi spoločenského objektu, ale ako dialektický proces, v ktorom práve významné miesto zaujíma vedecky založený proces utvárania subjektu všetkých týchto zmien, a to vo všetkých jeho vrstvách a stupňoch.“ (s. 168)

Záverom možno konštatovať, že prínos práce J. Filipca a B. Filipcovej nemožno vidieť iba v analýze súčasného socialistickeho spôsobu života. Odkrýva celý rad problémov, či už filozofických, sociologických, ekonomických, estetických, ekologických alebo iných. Myšlienky sa nedotýkajú len týchto rozmanitých oblastí, ale každého, kto sa chce aktívne podieľať na budovaní rozvinutej socialistickej spoločnosti.

Oliver Bakoš